

Jemielity, Witold

Kuria Diecezjalna i Sąd Biskupi w Łomży : struktura organizacyjna i personalna

Studia Teologiczne 22, 435-454

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WITOLD JEMIELITY

KURIA DIECEZJALNA I SĄD BISKUPI W ŁOMŻY

Struktura organizacyjna i personalna

I. Organizacja Kurii

W okresie istnienia diecezji łomżyńskiej obowiązywały Kodeksy Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r. W pierwszym Kodeksie kurii diecezjalnej poświęcono kanony 363-390. Kurię diecezjalną czyli biskupią stanowiły osoby pomagające biskupowi w zarządzie diecezji, a mianowicie: wikariusz generalny, oficjał, kanclerz, promotor sprawiedliwości, obrońca węzła małżeńskiego i święceń, sędziowie synodalni, proboszczowie konsultorzy, notariusze i woźni (kan. 363). Oficjał, promotor sprawiedliwości, obrońca węzła, sędziowie synodalni, audytorzy, kursorzy i woźni pomagali biskupowi w wykonywaniu władzy sądowniczej i karnej, wszyscy inni pomagali mu w administracji diecezji i wykonywaniu władzy dobrowolnej (kan. 365)¹. W Kodeksie z 1983 r. kurii diecezjalnej poświęcono kanony 469-494. Kuria diecezjalna składa się z tych instytucji i osób, które świadczą biskupowi pomoc w zarządzaniu całą diecezją, zwłaszcza w kierowaniu działalnością pasterską, w administrowaniu diecezją i wykonywaniu władzy sądowniczej (kan. 469). Oprócz tych Kodeksów w niniejszym opracowaniu trzeba uwzględnić czas od Soboru Watykańskiego II do wydania Kodeksu z 1983 r.; w porównaniu do lat poprzednich w działalności urzędów kurii diecezjalnych zachodziły wówczas liczne zmiany.

Struktura organizacyjna Kurii Diecezjalnej w Łomży ulegała więc przekształceniom. Oto nazwy urzędów w poszczególnych latach. W 1926 r. kuria i sąd: wikariusz generalny, oficjał, wiceoficjał, notariusz, sędzia (auditor), promotor sprawiedliwości, obrońca węzła małżeńskiego, archiwariusz, skarbnik, sekretarz, woźny. Ponadto wymieniono: proboszczów konsultorów – 7 osób, radę administracyjną – 3, sędziów i egzaminatorów prosynodalnych – 12, cenzorów ksiąg – 2, dziekanów – 15. W 1939 r. ku-

¹ F. BĄCZKOWICZ, *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 525.

ria i sąd: wikariusz generalny, radca spraw szkolnych, zastępca wikariusza generalnego, oficjał, wiceoficjał, kanclerz, obrońca węzła małżeńskiego, promotor sprawiedliwości, notariusze, archiwariusz, skarbnik, woźny. Ponadto: proboszczowie konsultorzy – 6, rada administracyjna – 3, sędziowie prosynodalni – 10, cenzorzy ksiąg – 7, dziekani – 15, egzaminatorzy prosynodalni – 9, consilium a vigilantia – 4. W 1950 r.: wikariusz generalny, zastępca wikariusza generalnego, oficjał, wiceoficjał, obrońca węzła małżeńskiego, radca spraw szkolnych, kanclerz, notariusze, archiwariusz, skarbnik, woźny. Ponadto: proboszczowie konsultorzy – 4, rada administracyjna – 3, sędziowie prosynodalni – 7, cenzorzy ksiąg – 6, dziekani – 16, egzaminatorzy prosynodalni – 9, consilium a vigilantia – 4, komisja architektoniczna – 4. W Roczniku z 1959 r. wymieniono oddzielnie Kurie Diecezjalną i Sąd Biskupi. W Kurii: wikariusz generalny, kanclerz, wicekanclerz, notariusze, archiwariusz, skarbnik, referenci: duszpasterstwa dobroczynności chrześcijańskiej, duszpasterski, spraw małżeńskich, spraw szkolnych; wizytatorzy diecezjalni nauki religii (dwaj), skarbnik, woźny. W Sądzie: oficjał, wiceoficjał, promotor sprawiedliwości, obrońca węzła małżeńskiego, notariusz. Ponadto bezpośrednio po Sądzie wymieniono: proboszczowie konsultorzy – 4, rada administracyjna – 5, sędziowie prosynodalni – 5, cenzorzy ksiąg – 5, dziekani – 15, egzaminatorzy prosynodalni – 12, consilium a vigilantia – 3, komisja architektoniczna – osoby².

Oto urzędy tylko Kurii Diecezjalnej (bez Sądu). W 1964 r.: wikariusze generalni (dwaj), kanclerz, wicekanclerz, notariusze, archiwariusz, skarbnik, referenci: duszpasterstwa dobroczynności chrześcijańskiej, duszpasterski, spraw małżeńskich, spraw katechetycznych, buchalteria, sekretariat, woźny. Ponadto bezpośrednio po Sądzie były podane wyżej wymienione instytucje. Po Soborze Watykańskim II nastąpił wzrost liczby urzędów. Oto one w 1972 r.: wikariusz generalny, kanclerz, notariusze, archiwariusz, skarbnik, referent spraw prawnych, buchalteria, pomoc biurowa, woźny. Następnie wyliczono wydziały. Wydział duszpasterski: referent diecezjalny, zastępca, referaty: sanktuariów maryjnych, spraw ekumenicznych, dobroczynności chrześcijańskiej, niewidomych, głuchoniemych, apostołstwa chorych, budzenia powołań, apostołstwa trzeźwości, ośrodków oddziaływania społecznego, spraw turystycznych, duszpasterstwa mężczyzn, duszpasterstwa kobiet, duszpasterstwa rodzin, duszpasterstwa młodzieży pozaszkolnej, duszpasterstwa akademickiego, duszpasterstwa inteligencji, duszpasterstwa pracowników kościelnych, służby liturgicznej, duszpasterz kleru, diecezjalna grupa misyjna, delegat do spraw TP.KUL; 23 osoby. Wydział nauczania religii: referent, zastępcy, rejonowi instruktorzy i wizytatorzy punktów katechetycznych, diecezjalni instruktorzy do spraw

² Elenchus cleri saecularis ac regularis et ecclesiarum dioecesis łomżensis 1927, 1939, 1950. Rocznik diecezji łomżyńskiej 1959, 1964.

katechetycznych, katechetyczny radca prawny; 36 osób. Wydział spraw zakonnych – 2 osoby. Wydział spraw finansowo-gospodarczych – 3 osoby. Diecezjalna rada administracyjna – 3 osoby. Komisja do spraw liturgii, muzyki i śpiewu kościelnego – 4 osoby. Komisja do spraw budownictwa kościelnego – 4 osoby³.

Dochodziły nowe instytucje. Dekretem z 12 12 1971 r. bp Mikołaj Sasinowski zapowiedział ustanowienie Rady Kapłańskiej, zarządzając w dekanatach wybór elektorów, którzy następnie mieli wybrać członków rady. Do końca lutego 1972 r. przeprowadzono w dekanatach wybory 23 elektorów, a 13 kwietnia 1972 r. odbyły się w Kurii wybory członków. Rada składała się z 20 kapłanów: 15 z wyboru i 5 z nominacji biskupa. Z dniem 1 01 1976 r. bp Mikołaj Sasinowski ustanowił diecezjalne i parafialne Rady Duszpasterskie. Uczynił to w myśl dekretów Soboru Watykańskiego II „O pasterskich zadaniach biskupów” (n. 27 zalecający, ażeby w każdej diecezji utworzyć specjalną radę duszpasterską, w której uczestniczyliby specjalnie dobrani księża, zakonnicy i świeccy), O apostołstwie świeckich (n. 26 zalecający organizowanie także parafialnych rad duszpasterskich) oraz Przepisów wykonawczych Ecclesiae Sanctae z 1966 r (n. 16). Rada składała się z 15 osób: 8 kapłanów, 2 osób zakonnych i 5 osób świeckich. Biskup zaznaczył, iż dotychczasowe rady parafialne (administracyjno-majątkowe) wybierane i działające na podstawie statutu z 1948 r. nadał są czynne we własnym zakresie⁴.

W Roczniku diecezjalnym z 1975 r. wymieniono następujące funkcje: wikariusze generalni, kanclerz, wicekanclerz, notariusze, archiwariusz, skarbnik, referenci spraw prawnych, sekretariat, pomoc biurowa, buchalteria, woźny. Wydział duszpasterski: przewodniczący, kierownik, zastępca, referaty: katechetyczny, duszpasterstwa kleru, maryjny, dobroczynności chrześcijańskiej, budzenia powołań kapłańskich i zakonnych, ekumeniczny, apostołstwa trzeźwości, duszpasterstwa rodzin, duszpasterstwa mężczyzn, duszpasterstwa niewidomych, duszpasterstwa kobiet, duszpasterstwa inteligencji, duszpasterstwa akademików, duszpasterstwa młodzieży, duszpasterstwa służby liturgicznej, duszpasterstwa pracowników kościelnych, duszpasterstwa chorych, duszpasterstwa głuchoniemych, do spraw TP.KUL, środków społecznego przekazu, duszpasterstwa turystycznego, diecezjalna unia misyjna duchowieństwa, diecezjalna unia apostołstwa duchowieństwa, delegat do sprawy KUL; 32 osoby. Wydział spraw zakonnych – 2 osoby. Wydział finansowo-gospodarczy – 2 osoby. Diecezjalna rada administracyjna – 3 osoby. Komisja do spraw liturgii, muzyki i śpiewu kościelnego – 3 osoby. Komisja do spraw architektury i sztuki – 4 oso-

³ Rocznik diecezji łomżyńskiej 1964. Rocznik diecezji łomżyńskiej 1972.

⁴ Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej (skrót: RUŁKD) 1973 nr 5, s. 6; 1975 nr 11, s. 17.

by. Diecezjalni instruktorzy do spraw katechetycznych – 9 osób. Rejonowi instruktorzy i wizytatorzy punktów katechetycznych – 9 osób⁵.

Wiele nowych instytucji wynikało z Kodeksu z 1983 r. Dekretem z 28 09 1983 r. bp Juliusz Paetz z Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego wydzielił Wydział Duszpasterstwa Młodzieży, w skład którego weszły referaty duszpasterskie: Ruchu „Światło-Życie”, służby liturgicznej, młodzieży męskiej i młodzieży żeńskiej. Dekretem z 5 06 1984 r. bp Juliusz Paetz w celu zapewnienia właściwego zarządu dóbr materialnych, na podstawie kan. 492 § 1 ustanowił Diecezjalną Radę do spraw Ekonomicznych. W skład Rady weszło 10 kapłanów. Oto treść kan. 492 § 1: W każdej diecezji należy ustanowić Radę do spraw ekonomicznych, na czele której stoi biskup lub jego delegat, składającą się z trzech przynajmniej wiernych, biegłych w sprawach ekonomicznych, znających dobrze prawo cywilne i odznaczających się prawością; nominację otrzymują od biskupa. Dekretem z 12 04 1984 r. bp Juliusz Paetz, na podstawie kan. 473 § 2 mianował bpa Tadeusza Zawistowskiego Moderatorem Kurii Diecezjalnej. Oto treść kan. 473 § 2: Do biskupa diecezjalnego należy koordynowanie działalności pasterskiej wikariuszy generalnych i biskupich. Tam, gdzie to będzie wskazane, można mianować moderatora kurii. Powinien to być kapłan, którego zadaniem jest koordynowanie pod władzą biskupa załatwianych w kurii spraw administracyjnych, jak i czuwanie nad tym, by pozostali pracownicy kurii właściwie wypełniali powierzone sobie funkcje. Z dniem 3 05 1984 r. bp Juliusz Paetz, zgodnie z kan. 473 §4 ustanowił Radę Biskupią, złożoną z wikariuszy generalnych Tadeusza Zawistowskiego i Edwarda Samsela oraz z wikariusza biskupiego Czesława Oleksego. Oto treść kan. 473 § 4: Gdzie biskup uzna to za wskazane dla bardziej odpowiedniego spotęgowania działalności pasterskiej, może ustanowić radę biskupią, złożoną z wikariuszy generalnych i wikariuszy biskupich. Z dniem 3 05 1984 r., zgodnie z kan. 476, bp Juliusz Paetz powołał Wikariusza Biskupiego w osobie Czesława Oleksego. Oto treść kan. 476: Ilekroć domaga się tego sprawny zarząd diecezją, biskup diecezjalny może ponadto mianować jednego lub kilku wikariuszy biskupich, którzy by w określonej części diecezji lub w oznaczonym zakresie spraw albo w odniesieniu do wiernych jakiegoś obrządku względnie do pewnej grupy osób, posiadali taką samą władzę zwyczajną, jaka na mocy prawa powszechnego przysługuje wikariuszowi generalnemu, zgodnie z przepisami zamieszczonych poniżej kanonów. Dekretem z 25 06 1984 r. bp Juliusz Paetz ustanowił w Kurii Wydział Budownictwa sakralnego i kościelnego. Dekretem z 27 10 1984 r. bp Juliusz Paetz wskazał na uprawnienia obu wikariuszy generalnych. Bp Tadeusz Zawistowski przejął opiekę nad: sprawami personalnymi duchowieństwa i innych pracowników kościelnych, sprawy budownictwa sakralnego i kościelnego, sprawy domu Księża Emerytów

⁵ Schematyzm jubileuszowy diecezji łomżyńskiej, Łomża 1975.

w Tykocinie. Zaś bp Edward Samsel: sprawy stałej formacji duchowej i intelektualnej kapłanów, sprawy katechetyczne oraz opiekę nad duszpasterstwem w sanktuariach maryjnych. Dekretem z 28 06 1985 r. bp Juliusz Paetz mając na uwadze zasadnicze i ciągle wzrastające znaczenie, jakie dla przepowiadania każdemu człowiekowi słowa Bożego posiada katecheza, na podstawie kan. 386 § 1 i kan. 775 § 1, zniósł dotychczasowy Referat Katechetyczny i ustanowił Wydział Katechetyczny. Na czele wydziału miał stać dyrektor. Oto treść kan. 386 § 1: Biskup diecezjalny ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i stosować w obyczajach, sam często przepowiadając. Powinien również troszczyć się o to, by pilnie wypełniano przepisy kanonów, dotyczące posługi słowa, zwłaszcza homilii i nauczania katechetycznego, tak żeby wszystkim była przekazywana cała nauka chrześcijańska. Kan. 775 § 1: Przy zachowaniu przepisów wydanych przez Stolicę Apostolską, zadaniem biskupa diecezjalnego jest wydawanie norm odnośnie do katechezy i troska o dostarczenie odpowiednich pomocy katechetycznych, w razie potrzeby również przygotowanie katechizmu, a także popieranie i koordynacja poczynań katechetycznych. Dekretem z 30 12 1985 r. bp Juliusz Paetz, na podstawie kan. 495 § 1 i 501 § 1 ustanowił na pięć lat następujący skład Rady Kapłańskiej: 20 proboszczów i 10 wikariuszy jako członkowie z wyboru, 1 przedstawiciel instytucji centralnych, 5 członków z urzędu, 9 członków z nominacji biskupa. Oto treść kan. 495 § 1: W każdej diecezji winna być ustanowiona Rada Kapłańska, czyli zespół kapłanów, będący jakby senatem biskupa i reprezentującym prezbiterium. Jego zadaniem jest wspieranie biskupa w kierowaniu diecezją, zgodnie z przepisami prawa, ażeby możliwie najbardziej pomnażało się dobro pasterskie powierzonej mu części Ludu Bożego. Kan. 501 § 1: Członkowie Rady Kapłańskiej winni być ustanawiani czasowo, na okres przewidziany w statutach, ale w ten sposób, ażeby cała Rada lub przynajmniej jej część była odnawiana co pięć lat. Dekretem z 30 12 1985 r., na podstawie kan. 502 bp Juliusz Paetz ustanowił Kolegium Konsultorów, w składzie 12 osób. Oto treść kan. 502 § 1: Spośród członków Rady Kapłańskiej biskup diecezjalny powinien w sposób swobodny mianować niektórych kapłanów, w liczbie nie mniejszej niż sześciu i nie przekraczającej dwunastu, którzy by stanowili przez okres pięciu lat kolegium konsultorów, wypełniając zadania określone przez prawo. Po upływie jednak pięciolecia wypełnia nadal swoje zadania, dopóki nie zostanie ukonstytuowane nowe kolegium. Z dniem 27 12 1985 r. bp Juliusz Paetz w Kurii ustanowił Wydział Personalno-Administracyjny, którego zadaniem było „przygotowanie projektów zmian personalnych oraz projektów erekcji nowych parafii i ośrodków duszpasterskich, określenie granic parafii lub zmian granic już istniejących parafii i dekanatów”. Przewodniczącym wydziału został bp Tadeusz Zawistowski. Dekretem z 10 10 1987 r. bp Juliusz Paetz, w myśl kanonów 511-514 ustanowił na okres pięciu lat Radę Duszpasterską, w skład

której weszło 15 kapłanów. Dekretem z 15 02 1989 r. bp Juliusz Paetz mianował na okres pięciu lat dwa zespoły (po 2 księży) Wizytatorów wstępnych dla kanonicznej wizytacji parafii. Księża ci na miesiąc przed wizytacją kanoniczną biskupa mieli przeprowadzać wstępną wizytację parafii w oparciu o wypełniony przez księdza proboszcza kwestionariusz wizytacji parafii i przedstawić pisemne sprawozdanie najpóźniej na tydzień przed wizytacją⁶.

Według Rocznika diecezjalnego z 1985 r. w Kurii pracowali: moderator, dwaj wikariusze generalni, wikariusz biskupi do spraw duszpasterstwa, kanclerz, wicekanclerz, notariusz, sekretariat, archiwariusz, referent do spraw prawnych, ekonom diecezjalny, dyrektor administracyjny, fur-tian, kursorka; 14 osób. Wydział personalno-administracyjny – 1 osoba. Wydział duszpasterstwa ogólnego, referaty: dobroczynności chrześcijańskiej, duszpasterstwa rodzin, duszpasterstwa kobiet, duszpasterstwa mężczyzn, duszpasterstwa rolników, duszpasterstwa służby zdrowia, duszpasterstwa chorych, duszpasterstwa niewidomych, duszpasterstwa głuchoniemych, apostołstwa trzeźwości, pomocników Maryi Matki Kościoła, papieskich dzieł misyjnych, duszpasterstwa ludzi pracy, duszpasterstwa pracowników kościelnych, środków społecznego przekazu, duszpasterstwa turystycznego, delegat do rady TP.KUL, do spraw TP.KUL, diecezjalna unia apostołstwa; 22 osoby. Wydział duszpasterstwa młodzieży, referaty: duszpasterstwa Ruchu „Światło-Życie”, służby liturgicznej, duszpasterstwa młodzieży męskiej, duszpasterstwa młodzieży żeńskiej; 5 osób. Wydział katechetyczny – 1 osoba. Wydział spraw zakonnych – 1 osoba. Wydział budzenia powołań kapłańskich i zakonnych – 1 osoba. Wydział ekumeniczny – 1 osoba. Wydział ekonomiczny – 2 osoby. Diecezjalna rada ekonomiczna – 10 osób. Wydział budownictwa sakralnego i kościelnego – 2 osoby. Diecezjalna komisja budownictwa i sztuki sakralnej – 7 osób. Diecezjalna komisja liturgiczna – 7 osób. Diecezjalna komisja muzyki i śpiewu kościelnego – 5 osób⁷.

Po kolejnych dziesięciu latach, w 1995 r. w Kurii wymieniono: I. Administrację ogólną: moderator, wikariusz generalny i rada biskupia; 5 osób. II. Kancelarie: kanclerz, wicekanclerz, notariusz, sekretarki, ekonom diecezjalny, dyrektor administracyjny, radca prawny, wydawnictwo diecezjalne, diecezjalny korespondent, portiernia; 13 osób. III. Wydziały i komisje. Wydział personalno-administracyjny – 4 osoby. Wydział duszpasterstwa ogólnego, referenci: duszpasterstwo rodzin, duszpasterstwo rolników, duszpasterstwo ludzi pracy, duszpasterstwo służby zdrowia, duszpaster-

⁶ RULKD 1973 nr 5, s. 6; 1975 nr 11, s. 17; 1983 nr 4, s. 68; 1984 nr 2, s. 106, 108; 1984 nr 3, s. 88, 89; 1985 nr 3, s. 43. Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne (skrót: LWD) 1986 nr 1, s. 44, 46, 53; 1987 nr 4, s. 60; 1989 nr 1, s. 69.

⁷ Rocznik diecezji łomżyńskiej 1985.

stwo kolejarzy, duszpasterstwo nauczycieli, duszpasterstwo prawników, duszpasterstwo pracowników kościelnych, duszpasterstwo powołań kapłańskich i zakonnych, duszpasterstwo środowisk twórczych, duszpasterstwo akademickie, duszpasterstwo ruchu „Światło-Życie”, duszpasterstwo ministrantów, duszpasterstwo harcerzy, duszpasterstwo strażaków, duszpasterstwo sportowców, duszpasterstwo niewidomych i głuchoniemych, duszpasterstwo ekumeniczne, duszpasterstwo turystyczno-pielgrzymkowe, pielgrzymka jasnogórska, apostołstwo trzeźwości, papieskie dzieło misyjne, nowe ruchy katolickie, środki społecznego przekazu, radio katolickie, TP.KUL; 27 osób. Wydział katechetyczny – 7 osób. Wydział spraw zakonnych – 1 osoba. Wydział ekonomiczny, diecezjalna rada do spraw ekonomicznych; 12 osób. Wydział budownictwa sakralnego, diecezjalna komisja budownictwa sakralnego i kościelnego; 6 osób. Diecezjalna komisja liturgiczna – 8 osób. Diecezjalna komisja muzyki i śpiewu kościelnego – 4 osoby. Wizytatorzy wstępni dla kanonicznej wizytacji parafii – 4 osoby. Diecezjalny ojciec duchowny – 1 osoba. Unia apostołska kapłanów – 1 osoba. Kustosz diecezjalnych zbiorów muzealnych – 1 osoba. Kolegium konsultorów – 10 osób. Rada kapłańska – 35 osób. Diecezjalna rada duszpasterska – 18 osób. I Synod diecezji łomżyńskiej – 36 osób⁸.

Bp Stanisław Stefanek dekretem z 4 marca 1997 r. ustanowił ogólną strukturę, dekretem z 18 05 1997 r. szczegółową strukturę, dekretem z 31 12 1997 r. strukturę i obsadę personalną Kurii. W „Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej” Biskup wymienił: moderatora; Kancelarię: kanclerz, wicekanclerz, notariusz, sekretarki, archiwista; Wydziały Kurii: wydział duchowieństwa i życia konsekrowanego, wydział duszpasterstwa ogólnego, wydział nauczania i wychowania katolickiego, wydział duszpasterstwa rodzin, wydział studiów kościelnych, wydział ekonomiczno-budowlany; Komisje Diecezjalne: kanonicznej wizytacji parafii; liturgiczna, muzyki i śpiewu; budownictwa sakralnego i kościelnego⁹.

W ramach poszczególnych wydziałów były sekcje. Oto sekcje i liczba pracowników wymienione w Roczniku z 1998 r. **Wydział duchowieństwa i instytutów życia konsekrowanego**, sekcje: formacja duchowa – diecezjalny ojciec duchowny, dekanalni ojcowie duchowni, dyrektor unii apostołskiej kapłanów; formacja intelektualna i pastoralna, studium proboszczowskie; zabezpieczenie warunków socjalnych – ubezpieczenie duchownych, dom wspólnoty kapłańskiej; instytuty życia konsekrowanego – zakony i zgromadzenia zakonne męskie, zakony i zgromadzenia zakonne żeńskie, stowarzyszenia życia apostołskiego; 13 osób. **Wydział duszpasterstwa ogólnego**, sekcja – duszpasterstwo środowiskowe: duszpasterstwo rolni-

⁸ Rocznik diecezji łomżyńskiej 1995.

⁹ ŁWD 1997, nr 2, s. 116-122; 1997, nr 4, s. 117-127.

ków, duszpasterstwo ludzi pracy, duszpasterstwo służby zdrowia, duszpasterstwo nauczycieli i wychowawców, duszpasterstwo akademickie, duszpasterstwo kolejarzy, duszpasterstwo prawników, duszpasterstwo pracowników kościelnych, duszpasterstwo środowisk twórczych, duszpasterstwo strażaków i policjantów, duszpasterstwo więziennictwa, duszpasterstwo rzemieślników i handlowców, duszpasterstwo środowisk społeczno-politycznych, duszpasterstwo kultury zdrowia i sportu; sekcja – duszpasterstwo dobroczynności chrześcijańskiej: duszpasterstwo głuchoniemych, duszpasterstwo niewidomych, duszpasterstwo chorych i niepełnosprawnych, duszpasterstwo placówek opiekuńczo-wychowawczych; sekcja – grupy, ruchy, dzieła apostołskie: akcja katolicka, nowe ruchy kościelne, ruch ekumeniczny, ruch pielgrzymkowy, diecezjalna pielgrzymka jasnogórska, apostołstwo trzeźwości, papieskie dzieła misyjne, kult Maryjny (sanktuaria, żywy różaniec), TP.KUL, rodzina radia Maryja, domy formacji duchowej, katolickie stowarzyszenie „Pokój i Dobro”; sekcja – drugi polski synod plenarny: delegat koordynator, dyrektor studium synodalnego, caritas diecezji łomżyńskiej; 36 osób. **Wydział nauczania i wychowania katolickiego**, sekcja – nauczanie katechetyczne: diecezjalny wizytator katechetyczny, wizytatorzy katechetyczni; sekcja – wychowanie katolickie: duszpasterstwo Ruchu „Światło-Życie”, duszpasterstwo służby liturgicznej, duszpasterstwo harcerzy, duszpasterstwo powołań, duszpasterstwo młodzieży pozaszkolnej, katolickie stowarzyszenie młodzieży; 15 osób. **Wydział duszpasterstwa rodzin**, sekcja – przygotowanie do małżeństwa; sekcja – poradnictwo rodzinne; sekcja – fundusz obrony życia; sekcja – formacja duchowa: kościół domowy, stowarzyszenie rodzin katolickich; 5 osób. **Wydział studiów kościelnych**: licencjackie studium teologiczne dla księży, kolegium teologiczne, diecezjalny instytut organistowski, społeczny katolicki uniwersytet ludowy, szkoły katolickie; 6 osób. **Wydział środków przekazu**, sekcja – wydawnictwa diecezjalne: łomżyńska mutacja tygodnika katolickiego „Niedziela”, Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne, Kalendarz liturgiczny diecezji łomżyńskiej, Rocznik diecezjalny, Studia Teologiczne; 11 osób; sekcja: prasa i radio: korespondent diecezjalny, korespondenci rozgłośni radiowych; sekcja – Łomżyńska księgarnia diecezjalna; 21 osób. **Wydział ekonomiczno-budowlany**, sekcja – sprawy finansowe i majątkowe; sekcja – budownictwo sakralne i kościelne; sekcja – sztuka sakralna, konserwacja zabytków i zbiory muzealne; 6 osób. **Zespół koordynacji pracy wydziałów duszpasterskich** – 5 osób. **Komisje diecezjalne**: komisja do spraw wizytacji parafii, komisja liturgiczna, muzyki i śpiewu, komisja do spraw budownictwa sakralnego i kościelnego, zespół proboszczów występujących przy usuwaniu lub przenoszeniu proboszczów, dekanalni wizytatorzy religii i dekanalni duszpasterze rodzin; 53 osoby. Tak więc pod ogólną nazwą „Kuria Diecezjalna” podano 168 osób-funkcji, gdyż niektóre osoby sprawowały po kilka funkcji; wśród tych było księży

– 162, siostry zakonne – 4, brat zakonny – 1, osoby świeckie – 2. Ponadto wielu księży wchodziło w skład „Instytucji Diecezjalnych”: kolegium konsultorów, rady kapłańskiej, diecezjalnej rady duszpasterskiej, diecezjalnej rady do spraw ekonomicznych, synodu diecezji łomżyńskiej. W następnych latach organizacja Kurii Diecezjalnej pozostawała nie zmieniona.

Według Rocznika z 2000 r. w Kancelarii i Wydziałach Kurii było 145 osób-funkcji, w Komisjach – 29, w Instytucjach i Radach diecezjalnych (kolegium konsultorów, radzie kapłańskiej, radzie duszpasterskiej, radzie do spraw ekonomicznych) – 85, w I synodzie diecezji łomżyńskiej – 64, w instytucie teologicznym – 38, w instytucie organistowskim – 6, w Głosie Katolickim – 4, w księgarni diecezjalnej – 6, w caritas diecezji łomżyńskiej – 9, w funduszu obrony życia – 3, w domach rekolekcyjnych – 2, w domu wspólnoty kapłańskiej – 3, w katolickiej bursie – 1, w fundacji „Cordis” – 1, w katolickim centrum informacji – 1 osoba. Następnie w Roczniku 2000 wymieniono: Sąd Biskupi i Wyższe Seminarium Duchowne; ale te są instytucjami odrębnymi od Kurii. Według Rocznika 2002 w Kancelarii i Wydziałach Kurii było osób-funkcji 153, w Instytucjach i Radach diecezjalnych – 85, w synodzie diecezjalnym – 64, w innych (wyżej podanych dla 2000 r.) – 58 osób-funkcji; ponadto odrębnie wykazano pracowników Sądu i Wyższego Seminarium Duchownego¹⁰. Organizacja Kurii Diecezjalnej w Łomży była przeto mocno rozbudowana. Autor niniejszego opracowania nie zajmuje się rezultatami działalności tej instytucji kościelnej.

II. Skład osobowy Kurii

W okresie do Soboru Watykańskiego II skład osobowy Kurii był nieliczny, potem rozróżniano „Kancelarię” i pozostałe urzędy. Skład osobowy Kancelarii w pewnym stopniu pokrywał się potem z dawnym rozumiem Kurii. Oto pracownicy głównych urzędów Kurii Diecezjalnej w Łomży w latach 1925-2002.

Bezpośrednim administratorem diecezji i równocześnie sędzią jest każdy biskup diecezjalny. Diecezją łomżyńską zarządzali biskupi ordynariusze: bp Romuald Jałbrzykowski 1919-1925, bp Stanisław Łukomski 1926-1948, bp Czesław Falkowski 1949-1969, bp Mikołaj Sasinowski 1970-1982, bp Juliusz Paetz 1983-1996, bp Stanisław Stefanek 1996-2003. Podczas wakansu stolicy biskupiej byli Wikariusze Kapitułni: ks. dr prawa Wincenty Błażewicz 10 09 1926, bp Aleksander Mościcki 25 08 1969-13 03 1970 (po śmierci bpa Czesława Falkowskiego), bp Tadeusz Zawistowski 7 09 1982-25 01 1983 (po śmierci bpa Mikołaja Sasinowskiego) i jako Administrator Diecezji 24 04 1996-29 10 1996 (po odejściu bpa Juliusza Paetza do Poznania).

¹⁰ Roczniki diecezji łomżyńskiej 1998, 1999, 2001, 2002.

Biskupi ordynariusze korzystali z pomocy Wikariuszy Generalnych: ks. dr prawa Wincentego Błażewicza 1925-4 07 1929, ks. mgr teologii Franciszka Wądołowskiego 1926-1 12 1930 i znów ? – zwolniony z funkcji 16 11 1938, bpa Bernarda Dembka 1930-3 06 1937, bpa Tadeusza Pawła Zakrzewskiego 16 11 1938-1944. Podczas wojny bp Stanisław Łukomski do lipca 1941 r. mieszkał w Kuleszach, potem w Łomży i sam zarządzał tą częścią diecezji. W Generalnej Guberni bp pomocniczy Tadeusz Paweł Zakrzewski przebywał w Ostrowi Mazowieckiej i zarządzał parafiami położonymi w Generalnej Guberni. Opiekę nad Suwalszczyzną sprawował ks. Bolesław Gumowski, proboszcz w Suwałkach, a nad okręgiem ostrołęckim ks. Klemens Sawicki, proboszcz w Myszycu; ten zmarł 7 lipca 1942 r. Bp Łukomski 10 07 1941 na wypadek uniemożliwienia bądź jemu, a w drugim rządzie biskupowi sufraganowi rządów kościelnych w południowej części diecezji mianował wikariuszem generalnym tej części diecezji ks. Józefa Złotkowskiego, proboszcza w Kuleszach¹¹.

Po wojnie wikariuszem generalnym był bp Paweł Czesław Rydzewski 1947-22 08 1951, po nim ks. mgr teologii Antoni Roszkowski 1951-21 10 1972. Dekretem z 30 04 1952 r. bp Czesław Falkowski nadał bp. Aleksandrowi Mościckiemu następujące uprawnienia: „Na zasadzie kanonu 199 udzielam ogólnego prawa delegowania tego, co mi przysługuje na podstawie władzy Ordynaryjnej i subdelegowania tego, co mi przysługuje na podstawie delegacji Stolicy Apostolskiej. Nadto na zasadzie kanonu 366 par.3 zlecam Waszej Ekscelencji całkowitą i pełną substytucję urzędu Wikariusza Generalnego, Vicario Generali absente vel impedito”. Kolejny dekret z 21 12 1963 r. brzmiał: „Pismo Apostolskie Pastorale munus z dnia 30 11 1963 r. nadało biskupom Ordynariuszom specjalne uprawnienia, które mogą być także delegowane. Niniejszym, w myśl pisma, deleguję Waszą Ekscelencję do korzystania z tych uprawnień i udzielania władzy delegowanej wszelkich przewidzianych w tym Piśmie zezwoleń, dyspens itd. Subdelegacji tych uprawnień Pismo Apostolskie nie przewiduje”. Trzeci dekret z 1 08 1964 r.: „Niniejszym z dniem dzisiejszym mianuję Waszą Ekscelencję swoim Wikariuszem Generalnym”. Bp Tadeusz Zawistowski był wikariuszem generalnym 20 06 1973-6 09 1982 (przy bp. Mikołaju Sasinowskim), 25 01 1983-11 04 1996 (przy bp. Juliuszu Paetzu), 28 10 1996-2003 (przy bp. Stanisławie Stefanku). Wspólnie z nim wikariuszem generalnym był bp Edward Eugeniusz Samsel 1 07 1982-6 09 1982 (przy bp. Mikołaju Sasinowskim), 25 01 1983-25 03 1992 (przy bp. Juliuszu Paetzu). Dekretem z 27 10 1984 r. bp Juliusz Paetz powierzył opiece bpa Tadeusza Zawistowskiego następujące sprawy: personalne duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, budownictwa sakralnego i kościelnego,

¹¹ W. JEMIELITY, *Życie religijne w latach 1939-1945 w diecezji łomżyńskiej*, ŁWD 1979 nr 2, s. 73.

domu Księży Emerytów w Tykocinie, a bp. Edwardowi Eugeniuszowi Samselowi zlecił sprawy: stałej formacji duchowej i intelektualnej kapłanów, katechetyczne, opiekę na duszpasterstwem sanktuariów maryjnych. Wikariuszami generalnym byli też ks. dr teologii Czesław Oleksy 26 03 1992-1 09 1992, ks. dr teologii Antoni Boszko 8 06 1994-1 07 1997, ks. dr prawa Tadeusz Śliwowski 1 07 2000-31 07 2000. Zastępcami wikariusza generalnego byli: ks. mgr teologii Franciszek Wądołowski 1 12 930-16 11 1938, ks. dr teologii i filozofii Stefan Dmochowski 1926-1938, ks. mgr teologii Henryk Betto 1944-, od 1948 r. nie wymieniano tej funkcji.

Po Kodeksie z 1983 r. wystąpili Wikariusze Biskupi, mianowicie: ks. dr teologii Czesław Oleksy, z przeznaczeniem do spraw duszpasterstwa 3 05 1984-1 05 1994; w nominacji podano: „w zakres kompetencji Wikariusza Biskupiego wchodzi sprawy duszpasterstwa ogólnodiecezjalnego oraz sprawy de mandato speciali biskupa Diecezji”; ks. Antoni Boszko do spraw formacji kapłanów oraz duszpasterstwa powołań 2 05 1989-7 06 1994; ks. dr teologii Jan Solowianiuk 23 09 1998-23 09 2006, „w zakres obowiązków i kompetencji wchodzi sprawy należące do wydziałów duszpasterskich Kurii, a więc wydziału duszpasterstwa ogólnego, wydziału nauczania i wychowania katolickiego, duszpasterstwa rodzin, środków przekazu; ks. mgr prawa Ludwik Brzostowski 12 01 2002 na trzy lata, „w zakres obowiązków i kompetencji wchodzi sprawy należące do Wydziału do spraw Duchowieństwa i Instytutów Życia Konsekwowanego”.

W ścisłym znaczeniu pracownikami Kurii byli: kanclerz, wice kanclerz, notariusz, skarbnik, archiwariusz, oraz personel pomocniczy: sekretarki i woźny. Funkcje te pełniły następujące osoby.

Kanclerze: ks. Andrzej Józef Złotkowski 1918-1920, ks. mgr teologii Piotr Panko 1921, ks. mgr prawa Aleksander Srzednicki 1922-1939, ks. Julian Wierzbowski 2 07 1946-1 07 1982, ks. mgr prawa Ludwik Brzostowski 1 07 1982-27 03 1986, ks. dr prawa Tadeusz Śliwowski od 27 03 1986-2003.

Wicekanclerze: ks. Julian Wierzbowski 29 03 1946 – 2 07 1946, ks. dr teologii i mgr prawa Józef Biernacki 9 11 1957-30 10 1970, ks. dr teologii Józef Michalik 3 11 1973 – 3 06 1975, ks. mgr prawa Ludwik Brzostowski 1 07 1975 – 1 07 1982, ks. dr prawa Tadeusz Śliwowski 12 04 1984 – 27 03 1986, ks. dr prawa Tadeusz Bronakowski 7 05 1991-2003.

Notariusze kurii: ks. Andrzej Gawędzki 1 09 1919-17 09 1920, ks. Stefan Dmochowski 1920-1925, ks. Stanisław Czyżewski 1921-1923, ks. Zygmunt Skarzyński 1926-1927, vacat 1927, ks. Czesław Rydzewski 1 04 1929- 1930, ks. Jan Żelaźnicki 1 04 1930-15 08 1933, ks. Julian Wierzbowski 1 08 1933-1939, ks. Bolesław Waldman 1 09 1935-1939, ks. Henryk Kulbat 12 10 1936-1939, ks. Walerian Szubzda 16 02 1946-1 07 1947, ks. Józef Biernacki 29 04 1946-13 02 1951, ks. Paweł Ołędzki 15 07 1948-4 01 1951, ks. Stanisław Ołdakowski 1 01 1951-12 03 1953 i 1 02 1957-7 10 1971, ks. Kazimierz Hamerszmit 22 10 1952-, ks. Franciszek Zaorski 23 05 1958-3

11 1959, ks. Henryk Gołaszewski 1 09 1970- 24 01 1975, ks. Zdzisław Garbowski 1 09 1971-20 06 1973, ks. Ludwik Brzostowski 5 07 1972- 1 07 1975, ks. Kazimierz Wiśniewski 25 06 1975-9 10 1982, ks. Antoni Boszko 1 09 1978-22 01 1980, ks. Tadeusz Śliwowski 1 07 1981-7 05 1991, ks. Zenon Jarząbek 1 09 1983-1 08 1984, ks. Tadeusz Bronakowski 27 03 1986- 7 05 1991, ks. Marek Stępień 1 09 1992-30 09 1993, ks. Jarosław Myszkowski 1 09 1994-18 06 1995, ks. Sławomir Grodecki 12 02 1997- 20 08 2002, ks. Wiesław Białczak 24 08 2002-2003. Funkcje notariuszy pełnili księża w większości po studiach specjalistycznych z prawa i teologii, na początku swojej pracy w instytucjach diecezjalnych.

Skarbnicy: ks. Michał Piaszczyński 1925-1933, ks. Paweł Czesław Rydzewski 1929-1939, ks. Henryk Kulbat 16 02 1946-4 05 1951, ks. Stanisław Ołdakowski 1 01 1951-12 03 1953, ks. Julian Wierzbowski był w 1953, ks. Franciszek Zaorski 1962-8 09 1972, ks. Henryk Gołaszewski skarbnik i prokurator mensy biskupiej 8 09 1972-30 06 1979, ks. Henryk Gołaszewski skarbnik mensy biskupiej 22 10 1977-30 06 1979. Archiwariusze: ks. Julian Wierzbowski 1926 – 1927, ks. dr teologii Józef Perkowski 1927 – 1930, vacat 1931 – 1935, ks. dr prawa Bolesław Waldman 1935 – 21 09 1972, ks. dr teologii Władysław Kłapkowski 1939, ks. dr teologii Witold Jemielity 1 09 1972 – 1 08 1991, ks. mgr teologii Edward Anuszkiewicz 1 08 1991 – 1 09 1994, ks. dr historii Józef Stanisław Łupiński 15 02 1997-2003. Z dniem 15 03 1985 ponownie podjęli pracę Bracia Serca Jezusowego; poprzednio pracowali w Kurii na początku działalności bpa Stanisława Łukomskiego.

Wydziały Kurii

Wydział Duszpasterski. Bp Aleksander Mościcki od 3 11 1959 r. członkiem wydziału duszpasterskiego, ks. Józef Biernacki członkiem wydz. duszp. 31 10 1959, ks. Franciszek Zaorski 3 11 1959 członkiem wydz. duszp., 10 11 1959 zastępcą referenta wydz. duszp., 19 11 1970 referentem wydz. duszp., ks. Józef Biernacki 31 10 1959 członkiem wydz. duszp., ks. Henryk Korża referentem wydz. duszp. 8 10 1971 – 25 09 1976, ks. Antoni Boszko kierownikiem wydz. duszpasterskiego 22 01 1980-1 09 1983, ks. Kazimierz Wiśniewski zastępcą kierownika wydz. duszp. 17 12 1979-9 10 1982, ks. Czesław Oleksy kierownikiem wydz. duszp. 1 09 1983-8 06 1994, ks. Cz. Oleksy dyrektorem wydz. duszp. ogólnego i młodzieży 28 09 1983-8 06 1994, ks. Antoni Boszko przewodniczącym duszpasterstwa ogólnego 8 06 1994-30 08 2000, ks. Jan Sołowianiuk przewodniczącym wydz. duszp. od 1 07 1997-2003, ks. Jan Sołowianiuk przewodniczącym zespołu koordynacji pracy wydziałów duszpasterskich kurii 7 07 1997-2003.

Wydział katechetyczny. Ks. Radzisław Ambroziak zastępcą referenta wydz. katech. 1970-1973, ks. Radzisław Ambroziak kierownikiem referatu katechetycznego 1 09 1982, ks. Radzisław Ambroziak diecezjalnym refe-

rentem katechetycznym 1 09 1982-1 09 1985, ks. Witold Wróblewski dyrektorem wydz. katechetycznego 1 09 1982-1 09 1985, ks. Jerzy Abramowicz dyrektorem wydz. katech. 1 09 1985-30 06 1997, ks. Jerzy Abramowicz dyrektorem do spraw nauczania katechetycznego 1 07 1997-2003.

Wydział budownictwa sakralnego i kościelnego. Ks. Józef Kruczyński przewodniczącym diecezjalnej komisji budownictwa i sztuki sakralnej 30 06 1979-1 09 1986, ks. Józef Kruczyński dyrektorem wydz. budownictwa sakralnego i kościelnego 25 06 1984-1 09 1986. Ks. Jan Grajewski dyrektorem wydz. budownictwa 1 09 1986-1 07 1997, ks. Ryszard Napiórkowski przewodniczącym wydziału ekonomiczno-budowlanego 1 07 1997-2003.

Wydział duchowieństwa. Bp Aleksander Mościcki do 17 12 1979 przewodniczącym wydziału spraw zakonnych, ks. Antoni Boszko przewodniczącym wydz. duchowieństwa i instytutów życia konsekrowanego 1 07 1997-30 08 2000, ks. Ludwik Brzostowski przewodniczącym wydz. duchowieństwa i instytutów życia konsekrowanego 30 08 2000-2003.

Bp Juliusz Paetz dekretem z 15 02 1989 ustanowił dwa zespoły wizytatorów wstępnych dla kanonicznej wizytacji parafii: dla badania spraw administracyjnych i budowlanych oraz dla spraw duszpasterskich i katechetycznych. Dwaj księża wizytatorzy na miesiąc przed wizytacją kanoniczną biskupa mieli przeprowadzać wstępną wizytację parafii w oparciu o wypełniony przez księdza proboszcza „kwestionariusz wizytacji pasterskich” i przedstawić pisemne sprawozdanie właściwemu biskupowi – wizytatorowi najpóźniej na tydzień przed wizytacją. Oto wizytatorzy wstępni dla kanonicznej wizytacji parafii: ks. Tadeusz Śliwowski 15 02 1989-15 02 1994, ks. Ludwik Brzostowski 15 02 1989-2000, ks. Jerzy Abramowicz 15 02 1989-1998, ks. Szczepan Mitros 15 02 1989-1 07 1989, ks. Jan Sołowiński 26 04 1993-2002, ks. Tadeusz Bronakowski 23 02 1994-2003, ks. Marek Dembiński 8 09 1998-2003.

Wydział ekonomiczny. Bp Aleksander Mościcki do 22 10 1977 członkiem komisji finansowo-gospodarczej, ks. Józef Kruczyński członkiem komisji finansowo-gospodarczej 22 10 1977-30 06 1979, referentem finansowo-gospodarczym 30 06 1979-1 01 1985. Z dniem 19 12 1984 ks. Jan Grajewski został mianowany na okres pięciu lat ekonomem diecezji łomżyńskiej. Ponadto bp Juliusz Paetz z dniem 1 01 1985 ustanowił wydział ekonomiczny w miejsce dotychczasowego referatu finansowego i dyrektorem nowego wydziału mianował ks. Jana Grajewskiego, który sprawował tę funkcję do 1 07 1997, po nim dyrektorem został ks. Ryszard Napiórkowski 1 07 1997-2003.

Wydział personalno-administracyjny. Bp Juliusz Paetz z dniem 27 12 1985 ustanowił wydział personalno-administracyjny, którego zadaniem było „przygotowanie projektów zmian personalnych oraz projektów erekcji nowych parafii i ośrodków duszpasterskich, określenie granic parafii

lub zmiana granic już istniejących parafii i dekanatów". Przewodniczącym nowego wydziału został bp Tadeusz Zawistowski. Na stanowiskach kierowniczych wydziałów stali księża prawie wyłącznie mający studia specjalistyczne.

Autor niniejszego opracowania zamierzał przedstawić skład osobowy wszystkich kierunków duszpasterskich, kolejnych duszpasterzy: rolników, strażaków, służby zdrowia i innych, zebrał wiele nazwisk. Tych zmian było wiele, duszpasterze dosyć często zmieniali się, dlatego autor zrezygnował z wymienienia wszystkich postaci. Ogromna większość duszpasterzy diecezjalnych pełniła funkcje społecznie, na co dzień będąc proboszczami, wikariuszami, profesorami seminarium duchownego, i stamtąd czerpiąc źródło swego utrzymania.

Sąd Biskupi

Sąd zwyczajny pierwszej instancji

W okresie istnienia diecezji łomżyńskiej obowiązywały dwa Kodeksy Prawa Kanonicznego: z 1917 i 1983 r. Oto przepisy pierwszego Kodeksu. W każdej diecezji musi być ustanowiony na stałe organ władzy kościelnej – sąd, którego zadaniem jest rozpoznawanie i rozstrzyganie w pierwszej instancji wszystkich spraw cywilnych i karnych przez prawo wyraźnie nie wyjętych (kan. 1572 § 1). W skład sądu wchodzi: sędzia, notariusz, promotor sprawiedliwości oraz woźny sądowy i komornik. Sędzią pierwszej instancji dla wszystkich spraw nie wyjętych jest w diecezji miejscowy ordynariusz. Może on władzę swą wykonywać osobiście, bądź to przez innych (kan. 1572 § 1). Każdy biskup musi ustanowić oficjała, któremu z urzędu przysługuje władza sądownicza zakresu zewnętrznego, zwyczajna, zastępcza. Oficjałowi można dodać pomocników i zastępców z tytułem wice oficjałów. Oficjał i wice oficjałowie muszą być kapłanami, posiadać doktorat prawa kanonicznego, albo przynajmniej mieć w nim biegłość. Biskup może dowolnie mianować i usuwać oficjała i wice oficjała (kan. 1573 § § 1-3). W każdej diecezji należy ustanowić 4-12 sędziów synodalnych z władzą delegowaną. Muszą być kapłanami, biegli w prawie kanonicznym. Na synodzie diecezjalnym proponuje ich biskup, zatwierdza synod, dlatego też zwą się sędziami synodalnymi. Jeśli synod się nie odbywa, wyznacza ich biskup po wysłuchaniu zdania kapituły, stąd nazywają się prosynodalnymi (kan. 388). W każdym procesie musi brać udział notariusz; akta procesu byłyby nieważne, gdyby on ich nie pisał, albo przynajmniej swoim podpisem nie opatrzył. Notariusz należy do procesu sądowego, lecz nie ma władzy sądowniczej (kan. 1585 § 1). Ustanawia go ordynariusz miejscowy albo wybiera go sędzia spośród notariuszy kurii biskupiej. W każdej diecezji muszą też być ustanowieni promotor sprawiedliwości i obrońca wężła. Pierwszy z urzędu strzeże interesów publicznych Kościoła w sprawach cywilnych, w sprawach zaś karnych występuje jako publiczny oskarżyciel.

Obrońca węzła wyższych święceń i węzła małżeńskiego broni ważności święceń lub małżeństwa, ilekroć toczy się o to spór (kan. 1586). Woźni i komornicy są osobami pomocniczymi w sądzie; woźny doręcza akta sądowe, komornik wykonuje z polecenia sędziego wyroki i dekrety. Ta sama osoba może spełniać oba urzędy (kan. 1591)¹².

Według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. w każdej diecezji i dla wszystkich spraw, wprost przez prawo nie wyjętych, sędzią pierwszej instancji jest biskup diecezjalny, który może wykonywać władzę sadowniczą osobiście lub przez innych (kan. 1419). Każdy biskup diecezjalny jest obowiązany ustanowić wikariusza sądowego, czyli oficjała, ze zwyczajną władzą sadowniczą. Wikariuszowi sądowemu można dać pomocników, których nazywa się pomocniczymi wikariuszami sądowymi, czyli wice oficjałami (kan. 1420). W diecezji biskup powinien ustanowić sędziów diecezjalnych, którymi powinni być duchowni. Sędziowie winni być nienaruszonej sławy i doktorami lub przynajmniej licencjatami prawa kanonicznego (kan. 1421). Dla spraw spornych, w których może być zagrożone dobro publiczne, i dla spraw karnych, należy ustanowić w diecezji rzecznika sprawiedliwości, którego obowiązkiem jest zabezpieczenie dobra publicznego (kan. 1430). Dla spraw, w których chodzi o nieważność święceń albo o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa, należy ustanowić w diecezji obrońcę węzła, którego obowiązkiem jest proponować i przedstawiać wszystko, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności lub rozwiązaniu (kan. 1432). W każdym procesie powinien brać udział notariusz, tak że akta należy uznać za nieważne, jeżeli nie zostały przez niego podpisane (kan. 1437)¹³.

Biskup Romuald Jałbrzykowski, zarządzający polską częścią diecezji sejneńskiej, w 1919 r. zorganizował w Łomży Sąd Biskupi, który po erygowaniu diecezji łomżyńskiej został ustanowiony w 1926 r. także Sądem II Instancji dla archidiecezji wileńskiej, potem dla administratury apostolskiej w Białymstoku, następnie diecezji białostockiej i od 1992 r. dla archidiecezji białostockiej. Sygnatura Apostolska dekretem z dnia 6 marca 1993 r. zatwierdziła Sąd Biskupi w Łomży jako Trybunał II Instancji dla archidiecezji białostockiej. W rocznikach diecezjalnych pracowników Sądu wymieniano pod ogólnym tytułem „Kurii Diecezjalnej”. Dopiero w Roczniku z 1959 r. odrębnie wymieniono „Kurię Diecezjalną” i odrębnie „Sąd Biskupi”.

Oficjałowie: bp Romuald Jałbrzykowski 16 10 1919, ks. dr prawa Wincenty Błażewicz 31 01 1926-4 07 1929, ks. dr teologii i filozofii Stanisław Dmochowski 13 12 1931-11 02 1954, ks. dr prawa Jan Czajkowski 11 09 1947-7 09 1976, ks. dr prawa Henryk Gołaszewski 21 09 1976-26 03 1986, ks. mgr prawa Ludwik Brzostowski 27 03 1986-2003.

¹² Fr. BAĆZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, Opole 1958, s. 21.

¹³ Kodeks prawa kanonicznego, Pallottinum 1984.

Wice oficjałowie: ks. dr prawa Wincenty Błażewicz 10 04 1924-5 07 1929, ks. mgr teologii Franciszek Wądołowski 1 09 1927-1940, ks. Wincenty Bogacki 1925-1928, ks. mgr teologii Henryk Betto 25 10 1929-17 02 1962, ks. dr prawa Henryk Gołaszewski 24 01 1975-21 09 1976, ks. dr prawa Ireneusz Borawski 18 06 1991-2003, ks. dr prawa Stanisław Łupiński 10 02 1997-2003.

Obrońcy węzła małżeńskiego: ks. mgr teologii Piotr Pianko 1 01 1920-4 09 1941, ks. dr prawa Bolesław Waldman 12 02 1951-1961, ks. dr teologii i mgr prawa Józef Biernacki 13 02 1951-11 02 1961, ks. dr prawa Franciszek Zaorski 1 03 1961-6 01 1980, ks. mgr prawa Ludwik Brzostowski 22 01 1973-27 03 1986, ks. dr prawa Stanisław Łupiński 17 03 1987-10 07 1997, ks. mgr prawa Stanisław Scech 31 12 1990-31 12 1995, ks. dr prawa Marek Jan Stępień 12 12 1991-1 09 1993, ks. dr prawa Jarosław Sokołowski 10 02 1997-24 08 2002, ks. mgr lic. prawa Zbigniew Prusiński 25 08 2001-2003.

Promotorzy sprawiedliwości: ks. Józef Złotkowski 15 10 1926, ks. mgr teologii Piotr Pianko 1 01 1927-4 09 1941, ks. dr prawa Bolesław Waldman 31 03 1943-16 01 1990, vacat 1991-2003.

Notariusze: ks. Józef Złotkowski 16 10 1919-, ks. Stefan Dmochowski 4 03 1921-, ks. Paweł Czesław Rydzewski 9 08 1929-, ks. Jan Żelaźnicki 7 10 1930-, ks. Julian Wierzbowski 14 08 1933-, ks. Henryk Kulbat 12 10 1936-, ks. Bolesław Waldman 24 04 1937-31 03 1943, ks. Józef Biernacki 15 05 1946-13 02 1951, ks. Paweł Olędzki 1 07 1947-4 01 1951, ks. Kazimierz Hamerszmit 22 10 1952-, ks. Stanisław Ołdakowski 1 01 1951-12 03 1953, ks. Franciszek Zaorski 23 05 1958-1 03 1961, ks. Henryk Gołaszewski 1 09 1970-24 01 1975, ks. Zdzisław Garbowski 1 09 1971-20 06 1973, ks. Ludwik Brzostowski 5 07 1972-22 10 1979, ks. Antoni Boszko 1 09 1978-22 01 1980, ks. Tadeusz Śliwowski 1 07 1981-12 04 1984, ks. Kazimierz Wiśniewski 25 06 1975-9 10 1982, ks. Ireneusz Borawski 1 09 1983-1 08 1984, ks. Stanisław Łupiński 1 09 1984-1 09 1985, ks. Tadeusz Bronakowski 12 09 1985-27 03 1986, ks. Marian Jamiołkowski 27 03 1986-1 09 1992, ks. Edward Anuszkiewicz 11 09 1992-1 09 1994, ks. Stanisław Żbikowski 1 08 1994-25 08 1998, ks. Marian Jamiołkowski 1 09 1998-25 08 1999, ks. Dariusz Dąbrowski 25 08 1999-2003. Notariuszami byli księża przeważnie po studiach specjalistycznych, albo w trakcie takich studiów.

Sędziowie. W roczniku z 1922 r. podano: „Praelati et canonici cathedrales”, w roczniku z 1923 r.: „Judices simulque examinatores prosynodales: Praelati et canonici cathedrales”, i nie wymieniano nazwisk. Wszyscy więc prałaci i kanonicy katedralni byli sędziami i równocześnie egzaminatorami prosynodalnymi. W latach 1924-1935: przy „Judices et simul examinatores prosynodales” wymieniano ich nazwiska; nadal byli to prałaci i kanonicy katedralni, wśród tych w 1935 r. znalazł się jeden kanonik kapituły sejneńskiej (ks. Jan Czajkowski). Od 1 stycznia 1936 r. wymienia-

no odrębnie „Judices prosynodales” i „Examinatores prosynodales”; niektórzy sędziowie pełnili obowiązki egzaminatorów, ale nie wszyscy. Ponadto wśród sędziów znajdowali się nie tylko członkowie kapituły katedralnej, ale też z kapituły kolegiackiej sejneńskiej, a nawet wyjątkowo i nie kanonicy. W rocznikach z lat 1922-1925 wymieniano następujących kanoników-sędziów: Antoniego Dauksze, Mateusza Dobryłło, Aleksandra Grygajtysa, Jerzego Narjewskiego, Bartłomieja Smoleńskiego i Antoniego Staniulisa – którzy pozostawali na Litwie, oraz Wincentego Błażewicza, Bolesława Sadowskiego i Henryka Tyszkę – ci weszli w skład kapituły katedralnej łomżyńskiej. Dnia 14 kwietnia 1926 r. bp Romuald Jałbrzykowski odebrał przysięgę od czterech nowo mianowanych prałatów i ośmiu kanoników katedralnych łomżyńskich. Dnia 15 października 1926 r. członkowie kapituły stali się sędziami i egzaminatorami prosynodalnymi.

Oto nazwiska sędziów od 1926 do 2003 r. Ks. Henryk Betto 15 10 1926-1944, ks. Wincenty Błażewicz 15 10 1926-4 07 1929, ks. Wincenty Bogacki 15 10 1926-31 12 1935, ks. Józef Ciesielski 15 10 1926-24 04 1944, ks. Aleksander Misiewicz 15 10 1926-4 10 1940, ks. Michał Piaszczyński 15 10 1926-18 12 1940, ks. Paweł Rozpędowski 15 10 1926-26 05 1934, ks. Bolesław Sadowski 15 10 1926-5 04 1935, ks. Stanisław Szczęsnowicz 15 10 1926-24 03 1944, ks. Franciszek Wądołowski 15 10 1926 – maj 1940, ks. Jan Tyszka 15 10 1926-17 02 1962, ks. Onufry Wyszomirski 15 10 1926-31 12 1935, ks. Bernard Dembek 1930-3 06 1937, ks. Jan Czajkowski 14 12 1934-11 09 1947, ks. Józef Rogiński 1 01 1936-27 04 1940, ks. Marian Jasionowski 1 01 1936-1 10 1966, ks. Piotr Krysiak 22 09 1937-31 12 1945, ks. Aleksander Srzednicki 10 01 1941-17 02 1962, ks. Bolesław Waldman 10 01 1941-31 03 1943, ks. Wincenty Krajewski 27 12 1945-17 02 1972, ks. Paweł Czesław Rydzewski 27 12 1945-22 08 1951, ks. Józef Perkowski 27 12 1945-19 11 1966, ks. Józef Wądołowski 31 12 1945-7 11 1950, ks. Henryk Kulbat 27 12 1945, ks. Walerian Szubzda 9 10 1956-1971, ks. Antoni Roszkowski 27 12 1945-21 10 1972, ks. Mikołaj Sasinowski 9 10 1956-19 03 1970, ks. Józef Biernacki 6 10 1967-31 12 2000, ks. Stanisław Wierzbicki 6 10 1967-30 09 1993, ks. Tadeusz Zawistowski 1 10 1971-12 05 1973, ks. Stanisław Ołdakowski 2 10 1971-2 08 1986, ks. Paweł Ołędzki 2 10 1973 – 2 09 1995, ks. Zdzisław Garbowski 2 10 1973-1 09 1974, ks. Bolesław Liszewski 1 10 1974 – 31 09 1985, ks. Witold Jemielity 1 10 1974-31 12 1995, ks. Jan Sołowianiuk 12 10 1978-31 12 1995, ks. Józef Januszewski 21 03 1984-28 01 1994, ks. Sławomir Grodecki 8 02 1993-2003, ks. Tadeusz Bronakowski 10 01 1996-2003, ks. Henryk Gołaszewski 10 01 1996-2003, ks. Jarosław Sokołowski 10 01 1996-10 02 1997.

Liczba sędziów. Od początku istnienia diecezji łomżyńskiej do 1934 r. wszyscy członkowie kapituły katedralnej łomżyńskiej (w liczbie dwunastu) pełnili funkcje sędziów prosynodalnych i równocześnie byli egzaminatorami prosynodalnymi. Od 1 stycznia 1936 r. rozdzielono funkcje sę-

dziów od egzaminatorów, i zmniejszono liczbę sędziów do dziesięciu, chociaż kapituła katedralna nadal liczyła dwunastu członków. Po wojnie było ich jeszcze mniej, mianowicie: w 1948 r. – 7, w 1949 r. – 7, w 1950 r. – 7, w 1959 r. – 7, w 1964 r. – 5, w 1972 r. – 4, w 1975 r. – 5, w 1985 r. – 7, w 1995 r. – 4, w 1998 r. – 4, w 1999 r. – 4, w 2000 r. – 4, w 2001 r. – 3, w 2002 r. – 3, w 2003 r. – 3 sędziów¹⁴. Wykształcenie sędziów. W latach 1925-2003 pracowało czterdziestu sędziów. Z tych studia specjalistyczne posiadali: z prawa kanonicznego – 12, z teologii – 15, z filozofii – 4, z filologii klasycznej – 1, ukończyli tylko seminarium duchowne – 8 sędziów; ci ostatni pełnili swoją funkcję przed 1939 r. Od lat dziewięćdziesiątych wszyscy sędziowie są prawnikami, jak tego wymaga Kodeks.

Czas wojny. Bp Stanisław Łukomski będąc w Kuleszach 10 10 1941 dla sądu pierwszej instancji na czas nieobecności oficjała Stefana Dmochowskiego mianował wice oficjała ks. Henryka Betto przewodniczącym, ks. Piotra Pianko sędzią, ks. Aleksandra Srzednickiego promotorem sprawiedliwości, ks. Bolesława Waldmana obrońcą węzła małżeńskiego, ks. Franciszka Miklaszewskiego notariuszem. Tegoż dnia mianował: ks. Stanisława Szczęsnowicza przewodniczącym drugiej instancji i sędzią, ks. Bolesława Waldmana (był do 31 03 1943) i ks. Piotra Krysiaka członkami tego sądu, ks. Józefa Januszewskiego obrońcą węzła, ks. Waleriana Szubzdę notariuszem, ks. Piotra Krysiaka i ks. Józefa Januszewskiego sędziami drugiej instancji oraz ks. Waleriana Szubzdę notariuszem.

Sąd drugiej Instancji

Od wyroku pierwszej instancji wolno z reguły odwołać się do sądu wyższego, jednakże według określonego porządku, mianowicie: od wyroku sądu diecezjalnego biskupa sufragana należy wnieść apelację do jego metropolity; od wyroku sądu metropolitalnego orzekającego w I instancji do biskupa wybranego przez metropolitę za zgodą Stolicy Apostolskiej oraz na zawsze na sąd drugiej instancji. Co do składu osobowego drugiej instancji i trybu postępowania obowiązują przepisy dla pierwszej instancji (kan. 1595 Kodeksu z 1917 r.). A według Kodeksu z 1983 r.: od trybunału biskupa sufragana apeluje się do trybunału metropolity; w sprawach rozpatrzonych w pierwszej instancji wobec metropolity apeluje się do trybunału, który on sam na stałe wyznaczył, za zgodą Stolicy Apostolskiej kan. 1438). Bp Stanisław Stefanek 10 02 1997 r. zlecił ks. wice oficjałowi Stanisławowi Lupińskiemu szczególnie prowadzenie spraw rozpatrywanych w Sądzie Biskupim w Łomży jako trybunale drugiej instancji dla archidiecezji białostockiej.

¹⁴ W. JEMIELITY, *Kapituła katedralna łomżyńska*, RUŁKD 1975 nr 5 s. 17-24; tenże, *Martyrologium księży diecezji Łomżyńskiej 1939-1945*, RUŁKD 1974 nr 8-9, s. 42-60. Elenchusy i Roczniki diecezji łomżyńskiej z poszczególnych lat.

Trybunał „Super rato”

Ilekc podczas instrukcji sprawy wyłoni się bardzo prawdopodobna wątpliwość, dotycząca niedopełnienia małżeństwa, trybunał może, zawieszając za zgodą stron sprawę nieważności, uzupełnić instrukcję do dyspensy *super rato*, a następnie przesłać akta do Stolicy Apostolskiej, wraz z prośbą o dyspensę od jednego lub obydwu małżonków i z wnioskiem trybunału oraz biskupa (kan. 1681). Zachowując przepis kan. 1681, instrukcję tych procesów powinien biskup zlecić, na stałe lub w poszczególnych przypadkach, trybunałowi swojej lub obcej diecezji albo odpowiedniemu kapłanowi (kan. 1700). Powołując się na te kanony, bp Juliusz Paetz dekretem 23 01 1992 r. ustanowił Trybunał „Super rato”, w następującym składzie: ks. Ludwik Brzostowski – kierownik, pełniący tę funkcję od 27 03 1986; ks. Jan Sołowianiuk – sędzia instruktor odpowiedzialny za stronę instruktarszą i techniczną w języku łacińskim; ks. Stanisław Łupiński obrońca węzła małżeńskiego; aktuariusz – każdorazowy notariusz sądu biskupiego ze zleceniem do każdej sprawy przez kierownika trybunału. Temu trybunałowi biskup zlecił na stałe prowadzenie spraw o wyjednanie łaski papieskiej dyspensy od małżeństw zawartych, ale niedopełnionych¹⁵.

Po pierwszej wojnie światowej, rządcą części diecezji sejneńskiej, biskup Romuald Jałbrzykowski, organizował w Łomży kancelarię i sąd biskupi. Pełna normalizacja tych instytucji nastąpiła w 1925 r., po utworzeniu diecezji łomżyńskiej. W latach 1925 – 2003 w Kurii pracowali: kanclerze – 4, wice kanclerze – 6, notariusze – 24, skarbnicy – 7, archiwariusze – 7 osób. Po Soborze Watykańskim II rozrastały się agendy Kurii, powstawały wydziały o charakterze duszpasterskim. W Sądzie Biskupim w omawianym okresie pracowali: oficjałowie – 5, wice oficjałowie – 7, obrońcy węzła małżeńskiego – 10, promotorzy sprawiedliwości – 3, notariusze – 23, sędziowie – 40 osób. Księżą ci stanowili skład sądu pierwszej instancji oraz sądu drugiej instancji dla archidiecezji białostockiej. Do 1936 r. funkcję sędziów sprawowali kanonicy kapituły łomżyńskiej, potem ci sami i profesorowie seminarium duchownego. W ostatnich latach wymaga się od sędziów wykształcenia z prawa kanonicznego.

¹⁵ ŁWD 1992 nr 1, s. 89.

DIOCESE CURIA AND EPISCOPAL COURT IN ŁOMŻA

Organizational and personal structure

SUMMARY

After the I World War Sejny Diocese was divided. Parishes where the Lithuanians lived became part of Lithuania and Parishes where the Polish people lived stayed in Poland. The administrator of the Polish part of the diocese, Bishop Romuald Jałbrzykowski, since the year 1919 organized in Łomża bishop's chancellery and episcopal court. Complete normalization occurred in the year 1925, when the Łomża Diocese was created, then proper curia and episcopal court started in work. Their organization and activities were defined by the regulations of the canon law of 1917 and 1983 as well as general lines of Roman congregations. In those institutions local priest worked in the years 1925 – 2003, that is: vicars general – 4, vice-vicars general – 6, notaries – 24, treasurers – 7, archivists – 7 people. After the II Vatican Oecumenical Council new departments of the curia developed, and departments with ministration character were created. Full-time workers of the curia and heads of the departments mostly had high specialistic education, while numerous parish-priests and vicars, who were priests in the Curia structures, did their work where they lived.

In the above discussed years official principals – 5, vice-official principals – 7, guardians of the marriage tie – 10, promoters of justice – 3, notaries – 23, judges – 40 people worked in the Episcopal Court in Łomża. Those priests were the members of the court of the first instance and of the court of the second instance for Białystok archdiocese. Members of the court mostly were graduated from the Cannon Law Faculty while notaries were graduated from the Faculty of Theology. Till the year 1936 only canons of the Łomża cathedral church chapter held an office of judges, later, apart from them, professors of the theological seminary held this office as well. Only in recent years it is required that judges have been graduated from Canon Law Faculty.